WIKIPEDIA

Vietnamin kieli

Vietnam (*Tiếng Việt*) on Vietnamin virallinen kieli, jota puhuu yli 65 miljoonaa ihmistä (n. 87 % väestöstä) Vietnamissa ja muutama miljoona muualla. Kielitieteilijät yrittivät pitkään selvittää, mihin kielikuntaan vietnam kuuluu – sitä epäiltiin jopa siniittiseksi kieleksi, koska se on saanut niin paljon vaikutteita kiinasta. Nykyään katsotaan sen kuuluvan austroaasialaisiin kieliin. Sen luokitus on: austroaasialainen, mon-khmer, viet-muong.

Vietnam on analyyttinen ja tonaalinen kieli; väärä sävelkorko voi muuttaa sanan merkityksen. Myös sanajärjestys on hyvin tärkeä; monissa tapauksissa lauseen koko merkitys voi muuttua vaihtamalla kahden sanan paikkaa, esimerkiksi: *Anh ấy không **làm được** việc này.* *"Hän ei kykene tekemään tätä työtä."* → *Anh ấy không **được làm** việc này.* "Hän ei saa tehdä tätä työtä."[1]

Vietnam	
Enemmistökieli Vähemmistökieli	
Oma nimi	tiếng Việt
Tiedot	
Alue	Vietnam
Virallinen kieli	Vietnam
Puhujia	80+ miljoonaa
Sija	13-17.
Kirjaimisto	latinalaistettu quốc ngữ (nykyinen) kiinalaistettu Chữ Nôm (historiallinen)
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	austroaasialaiset kielet
Kieliryhmä	mon-khmer-kielet viet-muong-kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	vi
ISO 639-2	vie
ISO 639-3	vie (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=vie)
	Ohje

Sisällysluettelo

Äännejärjestelmä

Perusäänteet (b ja đ ovat implosiiveja):

A a	Ă ă	Â â	B b	C c	Ch ch	D d	Đ đ	E e	Ê ê	G g	Gi gi	H h
[aː]	[a]	[ə]	[ɓ]	[k]	[c] tai [tɕ]	[z] tai [j]	[ɗ]	[ɛ]	[e]	[g]	[z]	[h]
I i	K k	Kh kh	L l	M m	N n	Ng ng	Nh nh	O o	Ô ô	Ơ ơ	P p	

[i]	[k]	[x] tai [kʰ]	[l]	[m]	[n]	[ŋ]	[nj]	[ɔ]	[o]	[əː]	[p]
Ph ph	**Qu qu**	**R r**	**S s**	**T t**	**Th th**	**Tr tr**	**U u**	**Ư ư**	**V v**	**X x**	**Y y**
[f]	[kw]	[ɪ] tai [ʐ]	[ʂ]	[t]	[tʰ]	[tʂ]	[u]	[ɨ]	[v]	[s]	[i]

Vietnamissa on kuusi toonia, jotka muuttavat merkityksen:

1. **tasainen tooni** (*ngang* **tasainen**): ei merkintää – esimerkiksi **ba** = kolme; aalto; isä (*murteellinen*)
2. **korkea nouseva tooni** (*sắc* **terävä**): ´ (akuutti) kirjaimen päällä – esimerkiksi **bá** = kreivi, jaarli, vasallien johtaja
3. **matala (laskeva) tooni** (*huyền* **roikkuva**): ` (gravis) kirjaimen päällä – esimerkiksi **bà** = isoäiti
4. **tipahtava nouseva tooni** (*hỏi* **kysyvä**): ̉ (yläpuolinen koukku) kirjaimen päällä – esimerkiksi **bả** = syötti, houkutin
5. **korkea nouseva glottaali tooni** (*ngã* **kaatuva**): ~ (aaltoviiva) kirjaimen päällä – esimerkiksi **bã** = jäännös, pohjasakka
6. **matala pysähtyvä tooni** (*nặng* **raskas**): . (alapuolinen piste) kirjaimen alla – esimerkiksi **bạ** = sattumanvaraisesti[2]

Kirjoitusjärjestelmä

Koska Vietnam oli Kiinan vallan alla noin 111 eaa. – 938 jaa., vietnamin virallinen kirjoitusjärjestelmä oli klassinen kiina, jota vietnamiksi kutsutaan nimellä *Chu-nho* tai *chữ Hán*. Sitä käytettiin myöhempien kirjoitusjärjestelmien rinnalla aina vuoteen 1918 saakka. Noin 1000-luvulla Vietnamissa kehitettiin kiinan kirjoitusjärjestelmän pohjalta oma järjestelmä nimeltä Chữ Nôm (rahvaanomainen kirjoitus). Chữ-nôm-kirjoitus käyttää tavallisia kiinan merkkejä ja joitakin erityisesti vietnamia varten kehitettyjä merkkejä. Nämä uudet merkit yhdistävät pari muuta kiinan merkkiä, jotka osoittavat sanan merkityksen ja vietnamin mukaisen summittaisen lausumisen.

Ranskalaiset lähetyssaarnaajat kehittivät 1600-luvulla Vietnamissa vielä uuden kirjoitusjärjestelmän, latinalaisiin aakkosiin pohjautuvan kirjoituksen nimeltä Quốc ngữ, kansallinen kieli. Aluksi sillä kirjoitettiin rukouskirjoja ja muuta uskonnollista materiaalia. Kehittäjäksi mainitaan tavallisesti ranskalainen jesuiitta Alexandre de Rhodes, vaikkei työtä toki yksin tehnyt. 1700-luvun puolivälissä jotkin koulut Vietnamissa alkoivat opettaa Quốc ngữ -kirjoitusta, mutta laajamittaiseen käyttöön se tuli vasta 1900-luvulla, ja on nykyään lähes yksinomaisesti Vietnamissa käytettävä kirjoitusjärjestelmä.

Quốc ngữ sisältää 30 kirjainta ja viisi toonimerkkiä, jotka kirjoitetaan vokaalien ylä- tai alapuolelle. Eräät kirjainten yhdistelmät ääntyvät yhtenä foneemina.

Sukulaistermit

Vietnamin kielessä käytetään sukulaisuuteen liittyviä termejä viittaamaan puhujaan itseensä tai kuulijaan. Nämä termit voivat paljastaa puhujan ja kuulijan välillä olevan sosiaalisen suhteen, ikäeron ja jopa puhujan asenteen kuulijaa kohtaan. Tästä syystä oikea termi on valittava tarkkaan, jottei kukaan loukkaannu, ja

tuntematon saattaa hyvin kysyä toiselta tämän iän selvittääkseen, mitä termiä tulee käyttää. Termit vaihtelevat alueittain ja niistä monet ovat peräisin kiinan kielestä.

Yleisin tapa viitata itseensä on sukulaistermien käyttö. Näitä termejä voivat käyttää keskenään ketkä tahansa, eivät ainoastaan verisukulaiset. Esimerkiksi useimmissa parisuhteissa miespuolinen kutsuu kumppaniaan termillä *em* (nuorempi sisarus) ja naispuolinen kumppaniaan termillä *anh* (isoveli) – länsimaalaisesta tämä saattaa kuulostaa sukurutsaiselta, mutta vietnamin puhujien kesken se on täysin normaalia ja odotettua.[3]

Sukulaistermit

Termi (*millä puhuja viittaa itseensä*)	**Vastavuoroinen (*millä vastaaja viittaa itseensä*)**	**Kirjaimellisesti**	**Sukulaisuudesta poikkeava käyttö ja murteelliset sanat**
cha	*con*	isä	Myös pappi. Murteellisia sanoja ovat esimerkiksi *ba*, *bố*, *tía*, *thầy*.
mẹ	*con*	äiti	*Mẹ* -sanaa käytetään Pohjois-Vietnamissa. Muita sanoja ovat esimerkiksi *má (Etelä-Vietnamissa)*, *u*, *bầm*, *mạ*.
anh	*em*	isoveli	Myös vähän vanhempi samaa sukupolvea oleva mies tai mies yleensä (jälkimmäisessä tapauksessa termiä käytetään muodollisissa tilanteissa). *Anh*-sanaa voi käyttää puhuakseen kenelle tahansa miespuoliselle sosiaalisesta asemasta riippumatta. Parisuhteessa olevaa miestä puhuttelee hänen kumppaninsa sanalla *anh*.
chị	*em*	isosisko	Myös vähän vanhempi samaa sukupolvea oleva nainen tai nainen yleensä (jälkimmäisessä tapauksessa termiä käytetään muodollisissa yhteyksissä).
em	*anh* tai *chị*	samaa sukupolvea oleva nuorempi sisarus tai serkku	Myös samaa sukupolvea oleva nuorempi ihminen (sukupuolesta riippumatta) tai lapsi yleensä. Parisuhteessa olevaa naista puhuttelee hänen kumppaninsa sanalla *em*.
con	*cha, mẹ, bà, jne.*	oma lapsi	Myös nuori lapsi; ainakin yhden sukupolven nuorempi ihminen.
cháu	*ông, bà, bác, chú, jne.*	lapsenlapsi; siskon- tai veljenlapsi; nuorempaa sukupolvea oleva serkku	Myös nuori lapsi; ainakin yhden sukupolven nuorempi ihminen.
ông	*cháu* or *con*	isoisä	Myös keski-ikäinen mies. Isänpuoleinen isoisä = *ông nội* (sisäpuolinen isoisä). Äidinpuoleinen isoisä = *ông ngoại* (ulkopuolinen isoisä).
bà	*cháu* or *con*	isoäiti	Myös keski-ikäinen (naimisissa oleva) nainen. Isänpuoleinen isoäiti = *bà nội* (sisäpuolinen isoäiti). Äidinpuoleinen isoäiti = *bà ngoại* (ulkopuolinen isoäiti).
cô	*cháu*	isän sisko	Myös naispuolinen opettaja; isän ikäinen vanhempi nainen; nuori (yleensä naimaton) nainen (*muodollinen*). Muutamissa murteissa sanalla *cô* on ainoana merkityksenä *isän pikkusisko*.
chú	*cháu*	isän pikkuveli	Myös isän ikäinen oleva vanhempi mies; vähän nuorempi mies (*muodollinen*). Muutamissa murteissa sanalla *chú* on ainoana merkityksenä *isän pikkuveli*.
thím	*cháu*	*chú*:n vaimo	
bác	*cháu*	vanhemman vanhempi sisarus	Myös puhujan vanhempia vanhempi ihminen (sukupuolesta riippumatta). Muutamissa murteissa sanalla on myös merkitys *isän tai äidin vanhempaa sisarus*.
dì	*cháu*	äidin sisko, äitipuoli	Myös äidin ikäinen oleva nainen. Muutamissa murteissa sanalla on ainoana merkityksenä *äidin pikkusisko*.
cậu	*cháu*	äidin veli	Myös äidin ikäinen mies; läheinen ystävä (Pohjois-Vietnamissa). Muutamissa murteissa sanalla on ainoana merkityksenä *äidin pikkuveli*.
mợ	*cháu*	*cậu*:n vaimo	Muutamissa murteissa sana *mợ* on aviomiehen vaimostaan, lapsen äidistään tai appivanhempien miniästään käyttämä kutsumasana.
dượng	*cháu*	*cô*:n tai *dì*:n aviomies, isäpuoli	

cụ/cố	*cháu*	isoisovanhempi	Myös hyvin vanha ihminen.
sơ	*cháu*	isoisoisovanhempi	
họ		klaani, heimo	He. Joukko ihmisiä.

Pronominit

Vietnamin kielessä on myös pronomineja. Ne jakautuvat kahteen alalajiin sen mukaan, voidaanko niiden eteen liittää monikkosana *các* tai *chúng*, esimerkiksi *tôi* (minä) → *chúng tôi* (me).

Näihin pronomineihin voidaan liittää monikkosana:

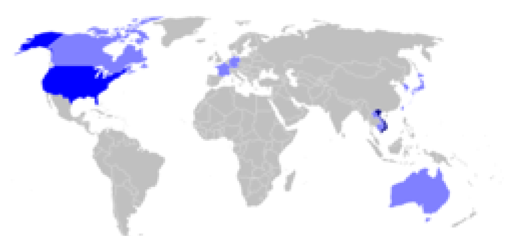
	Yksikkö	Monikko
Ensimmäinen persoona	*tôi* (mahdollisesti muodollinen)	*chúng tôi* (pois lukien kuulija)
	ta (neutraali, ei muodollinen)	*chúng ta* (mukaan lukien kuulija)
	tao (esimies alaiselle, tuttavallinen)	*chúng tao* (alatyylinen, pois lukien kuulija)
	mình (läheinen)	*mình* tai *chúng mình* (läheinen, mukaan lukien kuulija)
Toinen persoona	*mày* tai *mi* (esimies alaiselle, tuttavallinen)	*bay*, *chúng mày*, *tụi mày* (esimies alaiselle, tuttavallinen)
Kolmas persoona	*nó* (esimies alaiselle, tuttavallinen)	*chúng nó*

Näihin pronomineihin ei liitetä monikkosanaa:

	Yksikkö	Monikko
Ensimmäinen persoona	*min* (tuttavallinen, ylätyyli)	*choa* (ylätyyli)
	qua (mies naiselle, ylätyyli)	
	thiếp (nainen miehelle, ylätyyli)	
	trẫm (kuningas mandariineille, vanhahtava)	
Toinen persoona	*bậu* (nainen miehelle, ylätyyli)	–
	chàng (nainen miehelle, ylätyyli)	
Kolmas persoona	*y* (tuttavallinen)	*người ta*
	hắn (tuttavallinen)	
	va (tuttavallinen)	

Levinneisyys

Suurin osa vietnamin puhujista asuu Vietnamissa. Suuria vietnamia puhuvia vähemmistöjä asuu muun muassa Yhdysvalloissa, Kanadassa, Ranskassa ja Australiassa. Suomessa asuu noin kuusituhatta vietnamia äidinkielenään puhuvaa[4], jotka ovat taustaltaan monista etnisistä ryhmistä: etelä- ja pohjoisvietnamilaisia, khmerejä ja sinovietnamilaisia.[5]

Vietnamin kielen levinneisyys maailmalla:

- Virallinen kieli
- Yli 1 000 000 puhujaa
- Yli 100 000 puhujaa

Lähteet

1. Binh Nhu Ngo: *Elementary Vietnamese Revised Edition*, s. 184. Tuttle Publishing, 2003. ISBN 978-0-8048-3369-1. (englanniksi)

2. Phan Văn Giưỡng: *Concise Vietnamese Dictionary*, s. 7. Tuttle Publishing, 2008. ISBN 978-0-8048-3774-3. (englanniksi)
3. The Whole Anh Em Thing (http://saigoninacup.com/2010/05/07/anh-em/) Saigon in a Cup. (englanniksi)
4. Taskutieto 2012 (http://www.vrk.fi/default.aspx?id=102) Väestörekisterikeskus.
5. Vietnamilaiset (http://www.turku.fi/public/default.aspx?uielementsize=3&nodeid=13038) Turun kaupungin kotisivu.

Aiheesta muualla

- Vietnamese 101 (http://www.101languages.net/vietnamese/) Learn Vietnamese online (englanniksi)
- Vietnamese Translation (http://www.vietnamesetranslate.net/) (englanniksi)
- Vietnamese Phrasebook (http://wikitravel.org/en/Vietnamese) (englanniksi)
- Vietnamese Vocabulary (http://wold.livingsources.org/vocabulary/24) (englanniksi)

Austroaasialaiset kielet

khmer | oy | vietnam